

Я.М. Романюк,
суддя Верховного Суду
України,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

Summary

The article examines complex issues arising in domestic judicial practice during consideration of cases on civil-law agreements in which obligations are denominated in a foreign currency. The author analyses relevant provisions of Ukrainian legislation in force and proposes to introduce changes for its improvement

Цивільно-правові договори, у яких зобов'язання виражені в іноземній валюті, та проблеми, пов'язані з їх виконанням

Інфляційні процеси, які супроводжують перехід економіки України до ринкових відносин, призвели до знецінення національної грошової одиниці. Щоб не потрапити в скрутне, а то й катастрофічне становище, громадяни та юридичні особи укладають договори, в яких грошове зобов'язання виражають в іноземній валюті. Однак внаслідок світової фінансової кризи, яка не оминула й фінансову систему України, курс іноземної валюти різко зріс, а рівень доходів громадян і підприємств знизився. Цим пояснюється істотне зростання кількості судових спорів щодо виконання договорів, у яких грошове зобов'язання виражене в іноземній валюті. Новизна таких спорів і недосконалість законодавчої бази стали причинами неоднакового трактування й застосування судами норм права, які регулюють відносини, що впливають із таких договорів. Написання цієї статті є спробою знайти відповіді на складні питання, які виникли в судовій практиці під час розгляду справ зазначеної категорії.

Законодавче визначення поняття «іноземна валюта» міститься в Декреті Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (далі — Декрет). Відповідно до ст. 1 Декрету іноземна валюта — це іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу. У цій статті Декрету іноземну валюту віднесено до валютних цінностей.

Як зазначено в ст. 193 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), порядок вчинення правочинів з валютними цінностями встановлюється законом. Таким законом є Декрет.

За змістом статей 1, 2 Декрету резиденти (фізичні особи, які мають постійне місце проживання на території України; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи, з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України) мають право бути власниками

валютних цінностей і здійснювати валютні операції (тобто операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності) з урахуванням обмежень, встановлених цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України.

Торгівля іноземною валютою на території України здійснюється через уповноважені банки та інші фінансові установи, що одержали ліцензію на торгівлю іноземною валютою Національного банку України

Отже, чинним законодавством не заборонено перебування у власності громадян іноземної валюти, і вони як власники можуть володіти, користуватися і розпоряджатися нею на власний розсуд та вчиняти щодо неї будь-які дії, які не суперечать закону (частини 1, 2 ст. 319 ЦК України).

Іноземна валюта може бути предметом договору дарування, пожертви, передачі за заповітом або отримання у спадщину, отримання та повернення позики, кредиту, депозиту, сплати сум процентів і штрафних санкцій за цими договорами, внесення грошових коштів на банківські рахунки і їх отримання з банківських рахунків. При цьому, як зазначив О.П. Печений, разом із законодавчо закріпленою презумпцією правомірності набуття права власності (ч. 2 ст. 328 ЦК України) це дає право констатувати, що будь-які валютні цінності, які є у власності особи, вважаються набутими правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або не встановлено рішенням суду. Відповідно до цієї презумпції для вчинення правочину з валютними цінностями, у тому числі й нотаріального посвідчення, джерела і підстави походження валютних цінностей до уваги не беруться і нотаріусом не перевіряються¹.

Торгівля іноземною валютою на території України здійснюється через уповноважені банки та інші фінансові установи, що одержали ліцензію на торгівлю іноземною валютою Національного банку України. Фізичні особи мають право купувати іноземну валюту в таких банках та фінансових установах або за їх посередництвом у інших фізичних осіб (ст. 6 Декрету). Без обмежень здійснюються між резидентами і такими уповноваженими банками та фінансовими установами валютні операції, пов'язані з

наданням і поверненням кредитів, позик, отриманням і поверненням депозитів. Російський вчений Л.А. Лунц, який найбільш повно в юридичній літературі радянського періоду дослідив поняття «гроші» і «грошові зобов'язання», їх природу, структуру, а також співвідношення між поняттями «платіжний засіб» і «законний платіжний засіб», договори, в яких іноземна валюта є товаром, називав валютними договорами².

Однак іноземна валюта як гроші у випадках і в порядку, встановлених законом, може використовуватися і як засіб платежу (ч. 2 ст. 192 ЦК України). Це допускається у розрахунках між резидентами і нерезидентами (фізичними особами, які мають постійне місце проживання за межами України, та юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не зареєстровані як юридичні особи, з місцезнаходженням за межами України) в межах торговельного обороту. Такі розрахунки здійснюються лише через уповноважені банки (комерційні банки, офіційно зареєстровані на території України, що мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, а також валютного контролю за операціями своїх клієнтів) (ст. 7 Декрету). Розрахунки іноземною валютою між резидентами заборонені. Вони допускаються лише в магазинах безмитної торгівлі, а також під час реалізації товарів на шляху руху транспортних засобів при міжнародних перевезеннях.

Одні суди вважають, що національний суд має право ухвалювати рішення лише в національній валюті, оскільки лише вона є законним платіжним засобом на території держави. Інші — дотримуються такої думки: якщо предметом договору була іноземна валюта, то саме її суд повинен стягнути у разі спору

У судовій практиці виникла проблема щодо з'ясування того, чим є іноземна валюта в договорах позики, кредиту, депозиту — товаром чи засобом платежу за грошовим зобов'язанням, та у зв'язку з цим у чому підлягає стягненню заборгованість за цими договорами — в іноземній валюті чи в гривнях.

Однозначної відповіді на це запитання в судовій практиці немає. Одні суди вважають, що національний суд має право ухвалювати рішення лише в національній валюті, оскільки лише вона є законним платіжним засобом на території держави. Як зазначає суддя

¹ Див.: Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. — Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. — Х., 2010. — С. 162.

² Див.: Лунц Л.А. Денежные обязательства в гражданском и коллизионном праве капиталистических стран // Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. — М., 2004. — С. 159.

Вищого арбітражного суду Російської Федерації Л.О. Новосолова, в цьому не можна не побачити старовинного принципу англо-американського права³. І справді, як зауважив Л.А. Лунц, в англо-американському праві примус боржника до реального виконання допускається як виняток. Будь-яке рішення про сплату грошей може бути сформульоване лише у формі наказу сплатити певну суму британської (в США — американської) валюти. У зв'язку з цим за позовом, який впливає із зобов'язання в іноземній валюті, суд не може ухвалити рішення, яке зобов'язує до сплати певної суми в іноземній валюті або до сплати британської (в США — американської) валюти в сумі, еквівалентній певній сумі іноземної валюти: суд сам має перерахувати борг в іноземній валюті так, щоб шерифу було видано наказ стягнути з відповідача точно визначену суму фунтів стерлінгів (в США — доларів)⁴.

Інші суди дотримуються думки, що за змістом договору позики, кредиту чи депозиту поверненню боржником підлягає те, що він отримав. Отже, якщо предметом договору була іноземна валюта, то саме її суд повинен стягнути у разі спору.

Право ухвалювати рішення про стягнення грошової суми в іноземній валюті суд має лише у випадках і в порядку, встановлених законом

Єдності думок щодо цієї проблеми немає і у Верховному Суді України. Так, Пленум Верховного Суду України в п. 14 постанови від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» (далі — постанова Пленуму Верховного Суду України) роз'яснив, що оскільки згідно з ч. 1 ст. 192 ЦК України законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України — гривня, то при задоволенні позову про стягнення грошових сум суди повинні зазначати в резолютивній частині рішення розмір суми, що підлягає стягненню, цифрами і словами у грошовій одиниці України — гривні (з наведенням розрахунків з переведенням іноземної валюти, яка була предметом позики, в українську за курсом, встановленим Національним банком України на день ухвалення рішення). Право ухвалювати рішення про стягнення грошової суми в іноземній валюті

суд має лише у випадках і в порядку, встановлених законом (ч. 2 ст. 192, ч. 3 ст. 533 ЦК України, Декрет). Таку саму позицію висловив і суддя Верховного Суду України Д.Д. Луспенник, зазначаючи, що в разі, якщо договір позики між фізичними особами містить посилання на використання як предмета договору іноземної валюти, то порядок розрахунку має здійснюватись у грошовій одиниці України — гривні⁵.

Разом з тим у проведеному наприкінці 2010 р. Верховним Судом України узагальненні судової практики розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин, зроблено висновок, згідно з яким не суперечить законодавству України стягнення заборгованості за кредитним договором чи договором банківського вкладу в іноземній валюті, якщо саме вона надавалась за договором і позивач просить стягнути суму у валюті⁶.

Яскравим прикладом неоднакового застосування судами законодавства, що регулює порядок вирішення спорів про стягнення боргу за договором, предмет якого — іноземна валюта, є така справа.

У серпні 2009 р. публічне акціонерне товариство «АБ «Укргазбанк» звернулося до суду з позовом до позичальника К.Ю. та поручителів К.Л. та К.В. про стягнення солідарно заборгованості за кредитним договором, предметом якого є іноземна валюта. Білоцерківський міськрайонний суд рішенням від 20 листопада 2009 р. позов задовольнив і ухвалив стягнути борг в іноземній валюті. Рішенням апеляційного суду Київської області від 31 березня 2010 р. це рішення було скасовано і ухвалено нове рішення, яким стягнення боргу за кредитним договором здійснено в гривнях у сумі, що становить еквівалент суми боргу в іноземній валюті на час ухвалення судом рішення. Колегія суддів Верховного Суду України як суду касаційної інстанції ухвалою від 18 травня 2011 р. рішення апеляційного суду скасувала, а справу передала на новий апеляційний розгляд. При цьому суд касаційної інстанції вказав, що апеляційний суд не взяв до уваги умови договору, предметом якого є саме іноземна валюта, та не з'ясував правомірності здійснення банком такої валютної операції, що призвело до помилкового висновку про необхідність

³ Див.: Новосолова Л.А. Комментарий Информационного письма Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 4 ноября 2002 г. № 70 «О применении арбитражными судами статей 140 и 317 Гражданского кодекса Российской Федерации» // Практика рассмотрения коммерческих споров: Анализ и комментарии постановлений Пленума и обзоров Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. Вып. 3. — М., 2008. — С. 73—74.

⁴ Див.: Лунц Л.А. Знач. праця. — С. 299.

⁵ Див.: Луспенник Д.Д. Договір позики: деякі питання теорії та судової практики // Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 4. — С. 18.

⁶ Див.: Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин. Узагальнення // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 11. — С. 31—32.

стягнення боргу в гривневою еквіваленті суми боргу в іноземній валюті⁷.

Водночас у юридичній літературі з приводу цієї проблеми спостерігається однаковий підхід. Так, видатний російський вчений XIX ст. Д.І. Мейер зауважив, що гроші можуть бути предметом зобов'язання як речі, визначені індивідуальними ознаками, хоча це трапляється рідко (наприклад, монета як нумізматычна цінність). У такому разі виконання зобов'язання зводиться до передачі саме цієї індивідуально визначеної монети. В інших випадках гроші як засіб платежу є речами, визначеними родовими ознаками, і не має значення, якими саме купюрами чи монетами буде виконане грошове зобов'язання. Однак при цьому існує обмеження, відповідно до якого сплата грошей має бути здійснена російськими державними грошима⁸.

У законодавстві більшості країн за аналогією до зобов'язань в іноземній валюті застосовують норми, встановлені для тих грошових зобов'язань, за якими платіж обумовлений у грошових знаках країни

Подібні роз'яснення дають автори коментаря сучасного Цивільного кодексу Республіки Польщі⁹.

У зв'язку з використанням іноземної валюти у внутрішньому обороті країни Л.А. Лунц зауважив, що іноземна валюта за загальним правилом не належить до грошових знаків у юридичному розумінні: вона не є нормальним знаряддям обігу країни. У законодавстві більшості країн за аналогією до зобов'язань в іноземній валюті застосовують норми, встановлені для тих грошових зобов'язань, за якими платіж обумовлений у грошових знаках країни. Однак закон не охоплює такого виду договорів: за загальним правилом у західноєвропейському праві боржнику дозволяється замість іноземної валюти, яка становить предмет зобов'язання, здійснити платіж грошовими знаками, які перебувають в обігу у місці платежу. Ця пільга для боржників, яка походить із часів середньовіччя, пояснюється тенденцією всіх урядів по змозі вилучити іноземні гроші зі сфери обігу¹⁰. При виконанні судових рішень за зобов'язаннями в іноземній валюті кредитор не може отримати зазначену в договорі суму іноземною валютою. Майно боржника, що є джерелом задоволення кредиторських претензій, за загальним правилом може бути

перетворене лише на грошові знаки, які є в обігу країни, до того ж наділені законною платіжною силою. Кредитор отримує взамін обумовленою в договорі іноземної валюти її ціну¹¹.

Незважаючи на те, що іноземна валюта у внутрішньому грошовому обороті не визнається грошима, Л.А. Лунц зазначив, що у всіх правових системах зобов'язання сплатити іноземну валюту (оскільки таке зобов'язання взагалі допускається законом) обговорюється за правилами, встановленими для грошових зобов'язань. До такого зобов'язання, зокрема, застосовується правило про проценти, про місце виконання грошового зобов'язання і багато інших норм, які стосуються грошових зобов'язань взагалі¹².

Якщо грошове зобов'язання певним чином виражене в іноземній валюті, у складі такого грошового зобов'язання в юридичній літературі зазвичай виокремлюють два взаємопов'язаних елементи: валюту боргу і валюту платежу. Валюту боргу розуміють як грошові одиниці, в яких нарахована сума зобов'язання (що дає змогу визначити її вартісне значення); а валюту платежу — як грошові знаки, що є засобом погашення грошового зобов'язання і в яких має відбуватися їх фактичне виконання¹³.

Такої позиції дотримуються і сучасні російські та українські вчені-юристи. Так, на думку російського цивіліста В.В. Вітрянського, у договорі грошової позики сума позики може бути виражена як у рублях, так і в іноземній валюті або тільки в іноземній валюті. В останньому випадку, якщо договір позики укладено між російськими резидентами, його виконання позичальником має здійснюватися в рублях¹⁴.

Український науковець Т.В. Боднар зазначила: «Згідно з ч. 1 ст. 524 ЦК України зобов'язання має бути виражене у грошовій одиниці України — гривні. Ця вимога цивільного закону ґрунтується на положенні ст. 99 Конституції України, згідно з якою грошовою одиницею України є гривня»¹⁵. Вона стверджує, що передбачену ч. 2 ст. 524 ЦК України норму, яка надає сторонам право визначати грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті, «слід розуміти лише як надання сторонам зобов'язання права визначати його грошовий еквівалент в іноземній

⁷ Див.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15969170>

⁸ Див.: Мейер Д. И. Русское гражданское право: в 2 ч. — М., 2003. — Ч. 2. — С. 466—470.

⁹ Див.: Kodeks cywilny. Komentarz. Redaktor prof. Edward Gniewek. — Warszawa, 2008. — С. 111, 549, 550.

¹⁰ Див.: Лунц Л.А. Деньги и денежные обязательства. Юридическое исследование // Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. — М., 2004. — С. 137.

¹¹ Див.: Лунц Л.А. Знач. прая. — С. 139.

¹² Див.: Там само. — С. 159.

¹³ Див.: Там само. — С. 160.

¹⁴ Див.: Витрянский В.В. Договор займа: общие положения и отдельные виды договора. — М., 2004. — С. 162.

¹⁵ Боднар Т.В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: Монографія. — К., 2005. — С. 194.

валюти, а не як дозвіл у всіх без винятку випадках здійснювати розрахунки (платежі) в іноземній валюті. Такий висновок впливає з порівняльного аналізу норм статей 524 і 533 ЦК України, в яких йдеться про валюту виконання грошового зобов'язання»¹⁶. Згідно з ч. 3 ст. 533 ЦК України використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом. Таку саму думку, водночас наводячи відповідний приклад із судової практики, висловлює й І.С. Канзафарова¹⁷.

Саме така судова практика заохочується в Російській Федерації (РФ), свідченням чого є ряд прикладів, наведених у підготовленому суддею Вищого арбітражного суду РФ С.В. Сарбашем збірнику арбітражної практики у цивільних справах¹⁸.

У Республіці Білорусь згідно зі ст. 298 Цивільного кодексу цієї країни використання іноземної валюти як засобу платежу також допускається лише у випадках, порядку і на умовах, встановлених законодавством.

Якщо предметом договору між резидентами України є іноземна валюта як річ, визначена родовими, а не індивідуальними ознаками, а передача іноземної валюти на виконання договору спрямована на погашення грошового боргу, то воно має бути виконане у гривнях

Як пояснює Л.О. Новосьолова, держава так вчиняє з метою захисту національної валюти¹⁹.

Отже, якщо предметом договору між резидентами України є іноземна валюта як річ, визначена родовими, а не індивідуальними ознаками, а передача іноземної валюти на виконання договору спрямована на погашення грошового боргу, то воно має бути виконане у гривнях. Оскільки ж виконання такого зобов'язання зводиться до сплати грошей, а зобов'язання, пов'язані зі сплатою грошей, за визначенням О.С. Йоффе, є грошовими зобов'язаннями²⁰, то в разі його порушення мають застосуватися передбачені ч. 2 ст. 625 ЦК України проценти річних. Нараховувати їх

потрібно у валюті боргу — іноземній валюті, однак сплачувати у валюті платежу — гривнях.

З цього приводу Д.В. Добрачов, цитуючи Л.О. Новосьолову, зазначає, що в разі, якщо зобов'язання пов'язане не лише з простою передачею грошей, а така передача грошей спрямована на погашення грошового боргу, то таке зобов'язання є грошовим. Інакше воно не може бути визнане грошовим зобов'язанням²¹.

Якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом

На усунення негативних наслідків інфляції спрямоване і запроваджене в ч. 2 ст. 524 ЦК України правило, відповідно до якого сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті. Цьому правилу відповідає положення ч. 2 ст. 533 ЦК України, відповідно до якого в разі, якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом. Під іншим порядком у цій статті мається на увазі порядок і дата визначення курсу валюти. У законодавстві України в цій нормі допущено нечіткість (у ч. 2 ст. 298 Цивільного кодексу Республіки Білорусь порядок визначено чітко).

Така норма закону має велике практичне значення для отримання кредитором повного відшкодування. Наприклад, якщо предметом договору позики була сума 5 тис. грн, що, як зазначили сторони в договорі, становить 1 тис. доларів США на день його укладення, то поверненню підлягає сума в гривнях, яка на день фактичного повернення боргу позичальником становитиме еквівалент 1 тис. доларів США. У такому разі, якщо порушено грошове зобов'язання, передбачені ч. 2 ст. 625 ЦК України інфляційні втрати, на мою думку, стягненню не підлягають, оскільки втрати від знецінення національної валюти внаслідок інфляції відновлені еквівалентом іноземної валюти, а передбачені

¹⁶ Боднар Т.В. Знач. праця. — С. 194.

¹⁷ Див.: Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2 ч. / За заг. ред. Я.М. Шевченко. — К., 2004. — Ч. 2. — С. 25—27.

¹⁸ Див.: Сарбаш С.В. Арбитражная практика по гражданским делам: Конспективный указатель по тексту Гражданского кодекса Российской Федерации. Т. 1. — М., 2006. — С. 410—412.

¹⁹ Див.: Новосьолова Л.А. Знач. праця. — С. 77.

²⁰ Див.: Иоффе О.С. Избранные труды: в 4 т. Т.3. Обязательственное право. — СПб., 2004. — С. 134.

²¹ Див.: Добрачов Д.В. Взыскание основного денежного долга и убытков в гражданском праве России. — М., 2010. — С. 16.

цією ж нормою проценти річних як санкція за порушення грошового зобов'язання мають бути стягнуті.

Зазначене вище правило щодо визначення грошового еквівалента зобов'язання в іноземній валюті — новела українського цивільного законодавства, та її давно і з успіхом застосовують у РФ (ч. 2 ст. 317 Цивільного кодексу РФ; далі — ЦК РФ)²². Президія Вищого арбітражного суду РФ роз'яснила це положення в Інформаційному листі від 4 листопада 2002 р. № 70 «Про застосування арбітражними судами статей 140 і 317 Цивільного кодексу Російської Федерації» (далі — Інформаційний лист), у п. 3 якого зазначено, що відповідно до п. 2 ст. 317 ЦК РФ в грошовому зобов'язанні може бути передбачено, що воно підлягає оплаті в рублях у сумі, еквівалентній певній сумі в іноземній валюті.

На практиці суди, як правило, суму заборгованості в гривнях визначають на дату ухвалення рішення

У разі, коли в договорі грошове зобов'язання виражене в іноземній валюті без вказівки про його оплату в рублях, суду слід розцінити таку договірну умову як передбачену п. 2 ст. 317 ЦК РФ, за умови, що при тлумаченні договору суд не дійде іншого висновку.

Якщо в договорі зазначено, що грошове зобов'язання виражається і оплачується в іноземній валюті, однак з огляду на правила валютного законодавства таке зобов'язання не може бути виконане в іноземній валюті, то таку договірну умову суд також має розглядати як передбачену п. 2 ст. 317 ЦК РФ, якщо тільки при тлумаченні договору суд не дійде іншого висновку.

Визнання судом недійсною умови договору, згідно з якою грошове зобов'язання визначене в іноземній валюті, не тягне визнання недійсним усього договору, якщо можна припустити, що договір було б укладено і без цієї умови.

У п. 9 Інформаційного листа роз'яснено, що законні й договірні проценти на суму грошового зобов'язання, визначеного відповідно до п. 2 ст. 317 ЦК РФ, нараховуються на суму в іноземній валюті, виражаються в цій валюті і стягуються в рублях за правилами п. 2 ст. 317 ЦК РФ.

Аналогічні правила суд застосовує при нарахуванні та стягненні неустойки щодо грошового зобов'язання, вираженого відповідно до п. 2 ст. 317 ЦК РФ.

Згідно з роз'ясненнями, що містяться в Інформаційному листі, умова про оплату грошового зобов'язання в рублях у сумі, еквівалентній певній сумі в іноземній валюті, може бути встановлена законом або угодою сторін не лише стосовно договірних, але і стосовно позадоговірних зобов'язань (п. 7 Інформаційного листа)²³.

У коментарі до Інформаційного листа Л.О. Новосолова зазначила, що такі роз'яснення надані з метою збереження стабільності й забезпечення сталості цивільного обороту²⁴.

І таке нововведення в законі, і роз'яснення суддів РФ щодо нього є цілком логічними та виправданими в сучасних умовах і заслуговують на те, щоб їх перейняти й активніше використовувати у правозастосовній практиці нашої держави, оскільки, як свідчить вітчизняна судова практика, в Україні положення ч. 2 ст. 524 та ч. 2 ст. 533 ЦК України застосовуються вкрай рідко.

Складні питання виникають і під час застосування законодавства про виконання грошових зобов'язань, виражених в іноземній валюті. Насамперед це стосується випадків, коли іноземна валюта є лише валютою боргу, а валюта платежу має бути виражена у гривнях. Проблема полягає у правильності визначення курсу валюти, за яким має здійснюватися перерахунок грошового боргу, вираженого в іноземній валюті, у гривню.

На перший погляд, ця проблема вирішена в самій ч. 2 ст. 533 ЦК України, згідно з якою сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом іноземної валюти на день платежу. Однак, на що також звернула увагу Л.О. Новосолова²⁵, оскільки платіж ще не здійснено, ні кредитор, ні суд не можуть визначити розмір заборгованості на момент майбутнього фактичного платежу, як це передбачено в зазначеній вище нормі.

На практиці суди, як правило, суму заборгованості в гривнях у таких випадках визначають на дату ухвалення рішення. Та якщо після ухвалення судового рішення вартість валюти боргу до гривні зростатиме, що трапляється нерідко, кредитор не зможе отримати повного відшкодування, що до того ж спонукатиме

²³ Див.: Информационное письмо Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 4 ноября 2002 г. № 70 «О применении арбитражными судами статей 140 и 317 Гражданского кодекса Российской Федерации» // Сборник постановлений Пленумов Верховного Суда и Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации по гражданским делам / сост. д-р юрид. наук, проф. А.П. Сергеев. — 4-е изд., перераб. и доп. — М., 2008. — С. 331—333.

²⁴ Див.: Новосолова Л.А. Знач. праця. — С. 85.

²⁵ Див.: Там само. — С. 88.

²² Див.: Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой (постатейный) / Отв. ред. О.Н. Садилов. — М., 2005. — XXXVIII. — С. 800.

боржника зволікати з погашенням боргу з надією на знецінення валюти платежу — гривні. Як приклад можна навести справу за позовом Б. до С., в якій суд установив, що через злісне ухилення боржниці С. від виконання рішення суду про стягнення в гривневому еквіваленті суми боргу за договором позики іноземної валюти ухвалене в грудні 2002 р. рішення фактично було виконане лише в квітні 2007 р., що і спонукало кредитора Б. до звернення з новим позовом до суду, оскільки одержана нею за судовим рішенням сума далеко не компенсувала суми, переданої нею відповідачці С. за договором позики іноземної валюти ²⁶.

У резолютивній частині рішення, зокрема, має бути зазначено розмір грошових сум, присуджених сторонам

У такій ситуації кредитор повинен вимагати відшкодування збитків, завданих простроченням сплати боргу, зокрема й у вигляді збитків від знецінення валюти платежу в період прострочення, за яке відповідальним є боржник. Ці збитки мають визначатися як різниця між сумою в гривнях за курсом на день ухвалення рішення і сумою в гривнях за курсом на момент фактичного платежу.

Подібні роз'яснення дав Пленум Верховного Суду України в абз. 5 п. 9 постанови від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди». Як варіант такий вихід із зазначеної ситуації, яка на практиці трапляється доволі часто, пропонує і Л.О. Новосьолова ²⁷.

Вищий арбітражний суд РФ в п. 11 Інформаційного листа пропонує інший варіант: при задоволенні судом вимог про стягнення грошових сум, які відповідно до п. 2 ст. 317 ЦК РФ підлягають сплаті в рублях у сумі, еквівалентній визначеній сумі в іноземній валюті. У резолютивній частині судового акта має міститися:

- вказівка про сплату суми, яка стягується, в рублях, і розмір суми в іноземній валюті з точним найменуванням цієї валюти;
- ставка процентів і (або) розмір неустойки, нарахованих на цю суму; дата, з якої

здійснюється їх нарахування, і день, по який вони мають нараховуватися;

– точне найменування органу (юридичної особи), що встановлює курс, на підставі якого має здійснюватися перерахунок іноземної валюти в рублі;

– зазначення моменту, на який має визначатися курс для перерахунку іноземної валюти в рублі ²⁸.

Такий спосіб вирішення зазначеної проблеми найбільш повно враховує як мету зазначення в договорі валютного застереження, так і норму закону, яка встановлює правило про необхідність визначення гривневого еквівалента

саме на день фактичного платежу. Однак, на що також звернула увагу Л.О. Новосьолова ²⁹, оскільки в такому разі точного розміру

стягнення резолютивна частина рішення суду не містить, це неодмінно спричинить значні труднощі при його виконанні. Хоча цивільний процесуальний закон формально не вимагає, щоб у рішенні про стягнення грошової суми вона була твердо встановлена, разом з тим, як зазначено в п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України, резолютивна частина рішення повинна мати вичерпні, чіткі, безумовні й такі, що впливають зі встановлених фактичних обставин, висновки. У ній, зокрема, має бути зазначено розмір грошових сум, присуджених сторонам. Інакше державному виконавцю для визначення суми стягнення необхідно буде зробити розрахунок за курсом на день (або й на кілька днів) платежу. Тимчасом Законом від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» на державного виконавця такого обов'язку не покладено, як і не визначено порядку виконання рішень судів, що передбачають проведення розрахунку сум, які підлягають стягненню. Для розв'язання проблеми, на мою думку, потрібно внести до цього Закону відповідні зміни: встановити порядок виконання зазначених судових рішень і покласти на державного виконавця обов'язок робити такий розрахунок.

²⁶ Див.: Информационное письмо Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 4 ноября 2002 г. № 70 «О применении арбитражными судами статей 140 и 317 Гражданского кодекса Российской Федерации». — С. 331—333.

²⁷ Див.: Новоселова Л. А. Знач. пр. — С. 88—89.

²⁸ Див.: Новоселова Л. А. Знач. пр. — С. 90—91.

²⁶ Див.: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15969016>

²⁷ Див.: Новоселова Л. А. Знач. пр. — С. 88—89.